ONDERGROND

PLEISTOCENE ZOOGDIER-FOSSIELEN ALS CULTUREEL ERFGOED, EEN GOED IDEE?

JULIAN DOOP; JULIAN.DOOP@LIVE.NL

Archeologische vondsten worden tot ons cultureel erfgoed gerekend, maar paleontologische vondsten niet. Fossielen zijn niet in de Nederlandse Erfgoedwet opgenomen, wat betekent dat ze geen wettelijke bescherming hebben. Enkele uitzonderingen vormen fossielen die tot prehistorisch kunstobject zijn verheven of een relevante impact hebben gehad op de menselijke cultuurgeschiedenis. Culturele subsidieprogramma's volgen veelal de Erfgoedwet in hun definitie van erfgoed. Projecten met paleontologie in de hoofdrol vallen hierdoor veelal buiten de boot voor subsidies. Zou het mogelijk en wenselijk zijn om paleontologische vondsten (en in het bijzonder de pleistocene zoogdierfossielen waar Nederland zo groot in is) als een vorm van cultureel erfgoed te beschouwen? Door middel van literatuuronderzoek en interviews wordt antwoord gegeven op deze vraag, en de vergelijking gemaakt met landen waar fossielen wel beschermd erfgoed zijn.

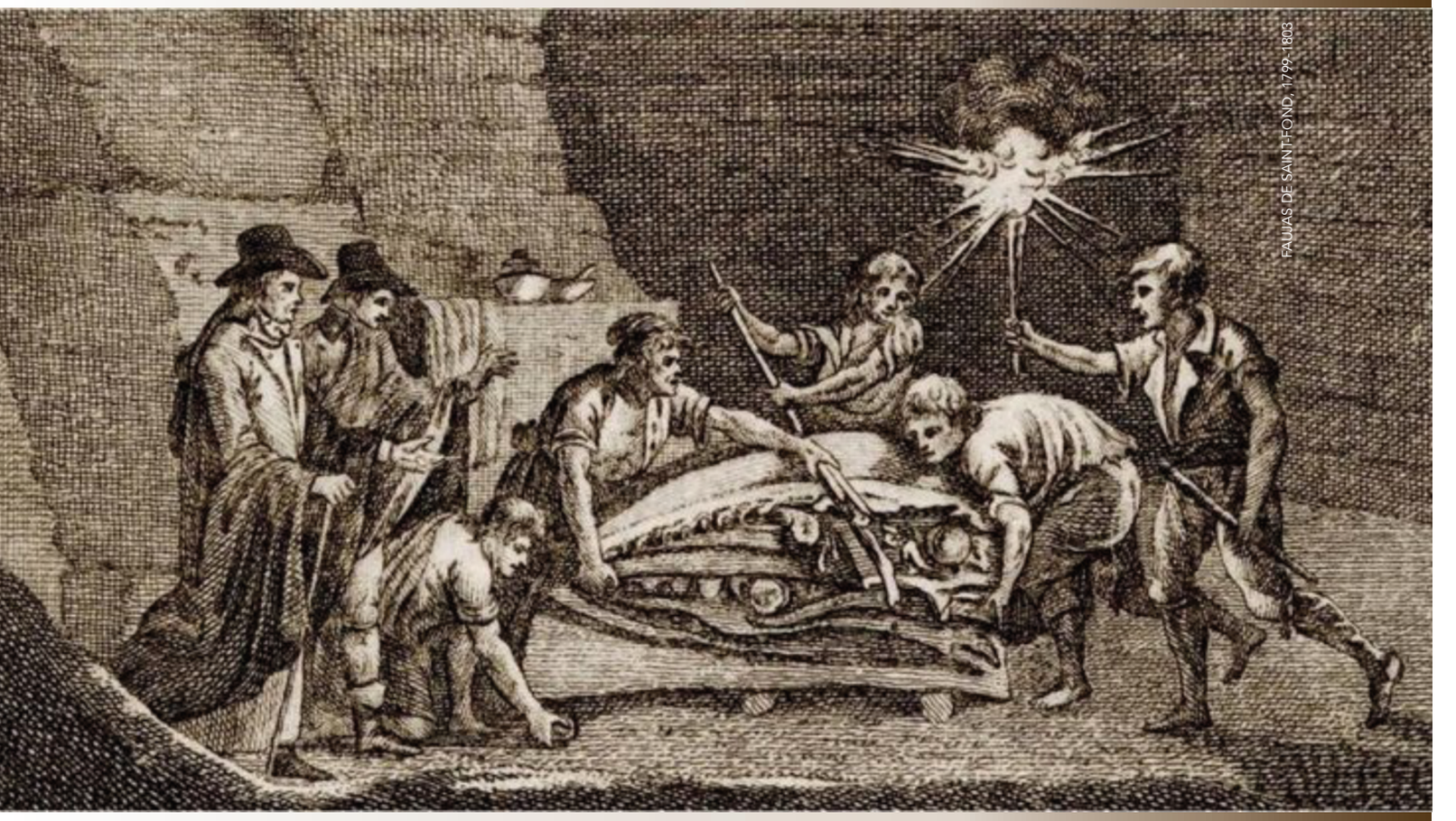

FAUJAS DE SAINT-FOND, 1799-1803

INLEIDING

Uit onderzoek blijkt dat pleistocene zoogdieren alom vertegenwoordigd waren in het dagelijks leven en de cultuur van onze voorouders, maar kunnen de paleontologische vondsten van deze dieren daarom ook als cultureel erfgoed beschouwd worden? Denk bijvoorbeeld aan de grotschilderingen in het Franse Chauvet en Lascaux (Bahn, 2012), of de Leeuwenman die werd opgegraven in de Duitse grot Hohlenstein-Stadel (Alpert, 2009). En dan hebben we het nog niet eens over de vele bewerkte fossielen die zijn gevonden langs de Nederlandse Noordzeekust, zoals artefacten van gewei en been (Amkreutz et al., 2017) en kleine beitels van zwijnentanden (Van Steijn, 2012).

Paleontologie is altijd al een grote bron van interesse voor jong en oud geweest. De ontdekking van een mammoet- of dinosaurusfossiel levert veel publiciteit op, fossielengidsen en boeken over prehistorische dieren verkopen goed, tentoonstellingen met uitgestorven diermodellen worden druk bezocht en films zoals *Jurassic Park* en *Ice Age* zijn razend populair. De succesvolle jarenlange en unieke samenwerking tussen enthousiaste vrijwilligers, professionele paleontologen en natuurmusea, beter bekend als de Werkgroep Pleistocene Zoogdieren, doet daar nog een schep bovenop. Jong en oud fascineert en inspireert elkaar dagelijks en grensoverschrijdend via de vereniging, die uniek is in de wereld.

Rechts: Ivoren beeldje in de vorm van een mens-holenleeuw hybride, beter bekend als de Löwenmensch of Leeuwenman, gevonden in de Duitse grot Hohlenstein-Stadel in 1939. Welke betekenis geeft dit beeldje aan de rol van de holenleeuw in de plaatselijke Aurignaciencultuur, 35-40 duizend jaar geleden?

Right: Flint-carved ivory figurine in the shape of a human-cave lion hybrid, better known as Löwenmensch or Lion Man, found in the German cave Hohlenstein-Stadel in 1939. What does this say about the role the cave lion played in the local Aurignacian culture, 35 to 40 thousand years ago?

Links: Gravure van de ontdekking in oktober 1778 van het type-exemplaar van Mosasaurus hoffmanni *in de ondergrondse kalksteengroeves van de Sint-Pietersberg bij Maastricht. De vondst veroorzaakte veel discussie omtrent evolutie en uitsterven.*

Left: Engraving depicting the discovery of the type specimen of Mosasaurus hoffmanni *in October 1778 from the underground limestone quarries of the Sint-Pietersberg, Maastricht, The Netherlands. The find led to many discussions about evolution and extinction.*

Ondanks het feit dat paleontologie velen bezighoudt en een groot publiek aanspreekt, zijn projecten met een paleontologische inslag (denk aan het onderzoeken en tentoonstellen van of het publiceren en documenteren over onder andere pleistocene zoogdieren) veel minder kansrijk bij subsidieaanvragen dan bijvoorbeeld archeologische en natuurhistorische projecten. De meeste relevante geldpotjes zijn ingericht op archeologie, cultuur, cultureel of natuurhistorisch erfgoed en natuurbehoud. Ook al voldoet de subsidieaanvraag voor een paleontologisch project aan belangrijke eisen zoals publieksbereik, innovatie en partnerschappen, en heeft het duidelijke verbanden met (een aantal van) de andere disciplines, dan nog worden ze vrijwel altijd afgewezen door een gebrek aan cultureel erfgoed, of kortweg een relatie met de mens.

METHODEN

Dit artikel beschrijft de resultaten en conclusies van het literatuuronderzoek en de interviews die ik voor mijn afstudeeronderzoek aan de Reinwardt Academie uitgevoerd heb (Doop, 2022). Voor het literatuuronderzoek heb ik diverse boeken, websites en artikelen van verschillende auteurs en instanties geraadpleegd. Deze zijn waar relevant opgenomen in de literatuurlijst. Voor de interviews heb ik mensen gesproken die actief zijn in de paleontologie, (cultuur)geschiedenis en (cultureel) erfgoed, waaronder enkele WPZ-leden en medewerkers van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed.

CULTUREEL ERFGOED

Voor de definitie van cultureel erfgoed volg ik de omschrijving uit de Erfgoedwet: “Uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, in de loop van de tijd tot stand gebracht door de mens of ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving, die mensen, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities, en die aan hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden” (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, z.j. a). Deze integrale wet, die wij sinds 2016 in Nederland hebben, heeft onder andere betrekking op monumenten, musea en

Fragment uit de grotschilderingen in Lascaux. Prooidieren zoals paarden speelden een grote rol in het leven van onze voorouders. Ze waren grotendeels van hen afhankelijk voor voedsel en grondstoffen.

Scene from the cave paintings in Lascaux. Prey animals such as horses played a significant role in the lives of our ancestors. They largely depended on them for food and resources.

Beitel van een zwijnentand, gevonden door Niels van Steijn bij Hoek van Holland (Cranium 29-2, 2012). Deze vondst wordt, vanwege de menselijke context, als cultureel erfgoed beschouwd.

Chisel made from a wild boar tooth, found by Niels van Steijn at Hoek van Holland (Cranium 29-2, 2012). Due to its human context, this find is considered cultural heritage.

Kunstwerk uit India, gemaakt rond 1800, van de Bengaalse moslim Pir Gazi, een man die vond dat alle mensen gelijk waren en in harmonie met de natuur moesten leven. Volgens de legende had hij een speciale relatie met tijgers. Vandaag de dag bidden nog steeds veel Indiërs ongeacht hun religie in zijn naam, in de hoop zijn wijsheid en bescherming tegen tijgers te kunnen krijgen.

Art piece from India, made around the year 1800, portraying the Bengal muslim Pir Gazi, a man who believed all people are equal and should live in harmony with nature. Legend says he had a special relationship with tigers. Even today, Indians from all religions pray to him, hoping to receive his wisdom and protection against tigers.

Onder de juiste omstandigheden kunnen moderne dieren ook tot cultureel erfgoed verklaard worden. Kaziranga National Park in India is op de UNESCO Werelderfgoedlijst gezet vanwege de grote populatie Indische neushoorns.

Under the right circumstances, modern animals can be declared cultural heritage. Kaziranga National Park in India was declared a UNESCO World Heritage Site due to the large population of Indian rhinos.

objecten die in hun collecties zijn opgenomen, maar ook op archeologische vondsten. Of, zoals Luc Amkreutz (Conservator collectie Prehistorie bij Rijksmuseum van Oudheden en medewerker project Resurfacing Doggerland) mooi verwoordde tijdens het interview: *"Alles waar mensen een rol in hebben gespeeld en wat een link vormt met onze samenleving kan vallen onder cultureel erfgoed, ongeacht of het materieel of immaterieel is."*

Volgens Ilja Nieuwland (schrijver, wetenschapshistoricus en ontwikkelaar Digitaal Wetenschapshistorisch Centrum) mag hier nog aan toegevoegd worden dat cultureel erfgoed vooral wordt bepaald door de samenleving. Wanneer een groot deel van de samenleving vindt dat iets culturele waarde heeft, dan kan dit als cultureel erfgoed tellen. *"Maar,"* zegt hij, *"culturele waarde gaat niet zozeer over een intrinsiek kenmerk van het object of de traditie zelf. Het gaat vooral over de waarde die de samenleving eraan hecht."*

MODERNE DIEREN ALS CULTUREEL ERFGOED

Om erachter te komen of pleistocene zoogdierfossielen als cultureel erfgoed beschouwd kunnen worden, heb ik eerst onderzocht welke rol moderne dieren hebben in ons cultureel erfgoed. Dieren en de natuurgebieden waarin zij voorkomen kunnen een officiële rol toegekend krijgen in cultureel erfgoed om verschillende redenen, die direct of indirect kunnen zijn.

De Bengaalse tijger is in India cultureel erfgoed, omdat de iconische katachtige een grote impact heeft gehad op de plaatselijke culturen, religies, folklore en kunst (Thapar, 2002). Ook de gevlekte hyena wordt, in de Ethiopische stad Harar, als cultureel erfgoed gezien vanwege zijn band met de lokale bevolking en de rol die hij speelt bij lokale tradities en feestdagen (Baynes-Rock, 2015).

Natuurgebieden zoals Kaziranga National Park in India (Singha & Sen, 2013) en het Australische Great Barrier Reef (Bowen & Bowen, 2011) zijn door UNESCO tot World Heritage Sites verklaard, mede omdat deze locaties een habitat vormen voor zeldzame en bedreigde diersoorten zoals respectievelijk de Indische neushoorn en koraal.

In de Tower of London worden tamme raven gehouden die een belangrijk onderdeel zijn van de culturele geschiedenis en identiteit van de Tower en de stad zelf. Het verhaal gaat dat zolang hier raven leven, Engeland nooit veroverd zal worden. Daarom is er zelfs een officiële Ravenmeester aangesteld die verantwoordelijk is voor het welzijn van de vogels (Skaife, 2019).

De Amerikaanse zeearend wordt door meerdere oorspronkelijke Amerikaanse gemeenschappen als heilig cultureel erfgoed beschouwd. De impact van de beschermde roofvogel op hun kunst, cultuur en tradities is zo sterk dat deze mensen zelfs als enigen de botten en veren mogen bezitten voor culturele en religieuze doeleinden (De Cleene & De Keersmaeker, 2014).

Dichterbij huis zijn er de Stichting Zeldzame Huisdierrassen en het Platform Friese Rassen en Gewassen die zich inzetten voor Nederlandse huisdieren veerassen die dreigen te verdwijnen, zoals de Lakenvelder en Blaarkop (Stichting Zeldzame Huisdierrassen, z.j. a; Platform Friese Rassen en Gewassen, 2020). Dit zijn echte Nederlandse koeienrassen die al sinds de Middeleeuwen door onze voorouders worden gefokt en gehouden vanwege hun vlees en melk, en zij maken volgens deze organisaties deel uit van onze culturele identiteit, als levend cultureel erfgoed.

Verentooi afkomstig uit Nez Perce National History Park. De hoofdtooi bestaat uit meer dan 26 veren van de Amerikaanse zeearend, staat symbool voor eer en leiderschap, en werd doorgegeven van generatie op generatie.

A Native American war bonnet from Nez Perce National History Park. The bonnet is made from more than 26 bald eagle feathers, it symbolizes honor and leadership, and was passed down from generation to generation.

MENSELIJKE INVLOED

Alexandra van der Geer (paleontoloog bij Naturalis en Universiteit van Athene, en auteur) refereerde tijdens het interview ook aan de Nederlandse koeienrassen. De Lakenvelder is geen wild dier, maar een ras wiens bestaan geheel naar de mens terug kan worden geleid, net zoals de Drentse patrijshond, het Havanakonijn en het Groninger paard (Stichting Zeldzame Huisdierrassen, z.j. b). Gefokt door mensen zijn deze rassen net zo goed deel van het Nederlands cultureel erfgoed als klederdracht en tradities. Nieuwland voegde daaraan toe dat, omdat het concept van ras überhaupt een cultureel product is, tamme huisdierrassen altijd als cultureel erfgoed gezien moeten worden.

Marcel Niekus (onderzoeker bij Universiteit Leiden, medewerker bij Resurfacing Doggerland en medeoprichter en voorzitter van Stichting Steentijdonderzoek Nederland (STONE)) geeft aan dat *"als een dier een grote en bewezen impact heeft op cultuur, het als cultureel erfgoed gezien kan worden. Maar niet elk dier is daarom dan ook cultureel erfgoed. Ik zie pleistocene zoogdierresten met sporen van bewerking en gebruik als cultureel erfgoed, en ook botten die duidelijk in associatie met vuurstenen artefacten of andere archeologische resten zijn gevonden. Losse opgezogen of opgespoten botten zonder aanwijzingen voor menselijke bemoeienis zou ik wel als erfgoed willen betitelen, net als zeldzame diersoorten, maar niet als cultureel erfgoed."*

Jelle Reumer (emeritus-hoogleraar vertebratenpaleontologie bij Universiteit Utrecht, oud-directeur van Natuurhistorisch Museum Rotterdam, en auteur) wijst ook op het verschil tussen een soort en een individu. Een geprepareerd exemplaar van een zeldzame vlindersoort die door een iconische en belangrijke wetenschapper zoals Charles Darwin aan een museum is geschonken, kan als cultureel erfgoed tellen. *"Maar,"* voegt Reumer hieraan toe, *"dat betekent niet meteen dat eenzelfde vlinder die door de tuin fladdert daarom ook cultureel erfgoed is."*

Ondanks dat het een regelmatig voorkomend gebruik is om individuele dieren het stempel cultureel erfgoed te

geven, geldt dat niet zomaar voor een diersoort in het algemeen. Het is, zoals uit de voorbeelden en interviews blijkt, mogelijk om diersoorten en individuele dieren als cultureel erfgoed te bestempelen wanneer er een bewezen impact is op de menselijke cultuur. Kan dit dan ook gelden voor prehistorische diersoorten of hun fossielen?

PREHISTORISCHE MENSEN EN ZOOGDIEREN

Prehistorische vondsten weerspiegelen in zekere mate de aanwezigheid en invloed van zoogdieren op het leven van onze voorouders. Deze invloed is op te merken in het dagelijks leven, de benodigdheden en de kunst van prehistorische mensen.

HET DAGELIJKS LEVEN

Bewijs voor de aanwezigheid van pleistocene zoogdieren in het (over)leven van onze voorouders is talrijk geleverd in de vorm van werktuigen van been en gewei, botten met snijsporen, bewerkte dierenhuiden en het gebruik van dierlijk materiaal als bouwmateriaal. Deze vondsten worden vaak als een vorm van archeologie en cultureel erfgoed gezien en genieten zo ook de bescherming van de Erfgoedwet (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, z.j.b).

Een indirecter bewijs vormt het verband tussen de trektochten van grote herbivoren en het voorkomen van prehistorische mensen. Omdat mensen afhankelijk waren van deze dieren voor hun voedsel, gereedschap en kleding, volgden zij veelal de kuddes. De prehistorische mens moest dus het gedrag en de migratieroutes van de dieren bestuderen, waarbij kennisoverdracht komt kijken, een kenmerk van cultuur (Hoffecker, 2005).

Is deze aanwezigheid voldoende om pleistocene zoogdierfossielen als cultureel erfgoed te kunnen bestempelen? Ja en nee. Als we uitgaan van de definitie van cultureel erfgoed volgens de Erfgoedwet en wat archeologen en paleontologen over het algemeen als erfgoedvondsten zien, dan zijn het vooral de werktuigen, bouwmaterialen en kleding gemaakt van dierlijk materiaal. Anne Schulp (onderzoeker bij Naturalis en hoogleraar bij de Faculteit Geowetenschappen van Universiteit Utrecht) vindt het ook overdreven om alle vondsten van pleistocene zoogdieren als cultureel erfgoed te beschouwen. *"Als er uitgebreide menselijke context bij zit, dan kan het wel. Maar als er geen menselijke impact is, dan zou het eerder onder iets anders vallen. Dat zit je precies op de soms wat diffuse scheidslijn tussen archeologie en paleontologie."*

Niekus laat weten dat hoewel fossielen in het algemeen misschien wel als een vorm van erfgoed kunnen worden gezien, alleen de vondsten waarvan het duidelijk is dat er een menselijke link of impact is als een vorm van cultureel erfgoed kunnen tellen. Andere geïnterviewden zoals Reumer en Van der Geer laten soortgelijke meningen horen. Roel Lauwerier (senior archeozoöloog bij Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) benadrukt dit: *"Het gaat altijd om de mens-dierrelatie. Als deze er niet is, dan is het geen cultureel erfgoed."*

Er zijn echter uitzonderingen. Ludo Hellemans (freelance schrijver, voormalig conservator Geologie en Paleontologie aan Universiteit Utrecht, gastdocent Cultureel Erfgoed bij Maastricht University en fellow bij Stichting Eugène Dubois) noemt de schedel van de Mosasaurus die in 1780 in de Sint Pietersberg werd gevonden als voorbeeld. De vondst had een enorme impact op de wetenschapscultuur, religie en de manier waarop de mens naar het ontstaan van de wereld, de natuur en het leven op Aarde keek. Ook de relatie tussen Nederland en Frankrijk veranderde toen de Mosasaurusschedel door Franse troepen naar Parijs werd vervoerd. Vanwege zijn culturele impact kan deze individuele Mosasaurusschedel als cultureel erfgoed gezien worden. Hetzelfde zou volgens Hellemans kunnen gelden voor specifieke onbewerkte pleistocene zoogdierfossielen, mochten deze ook zo'n impact hebben.

KUNST

Bewijs voor de aanwezigheid van pleistocene zoogdieren in de kunst van onze voorouders is aanwezig in de vorm van o.a. grotschilderingen en beeldjes gesneden uit mammoetivoor. Deze archeologische vondsten zelf zijn al cultureel erfgoed, maar kunnen de pleistocene zoogdieren die de inspiratiebron waren, ook als cultureel erfgoed bestempeld worden? Zoals bij de Amerikaanse zeearend uit de moderne voorbeelden.

Nieuwland wijst op een interessant argument. Hoewel deze vondsten als cultureel erfgoed kunnen meetellen, zijn de dieren zelf niet ons cultureel erfgoed. Wij verwerken ze niet op grote schaal in onze huidige cultuur en symboliek, althans niet op een manier waaruit blijkt dat ze grote culturele waarde voor ons hebben. *"Neem Zeeland als voorbeeld,"* zegt hij, *"wanneer het merendeel van de Zeelanders de mammoet als symbool voor de provincie ziet, dan bestaat er een kans dat mammoetkiezen die daar worden gevonden als cultureel erfgoed worden verklaard. Maar dat zou dan eerder gaan om de locatie, en niet om de mammoet zelf."*

De consensus onder de geïnterviewden is dat overblijfselen van pleistocene zoogdieren alleen onder cultureel erfgoed vallen als ze direct samenhangen met menselijke interactie. Een benen werktuig, een fossiel bot met snijsporen of prehistorische dierkunst kan dus als cultureel erfgoed gezien worden, maar een 'gewoon' mammoetbot in de regel niet. Ook specifieke fossielen die een grote impact hebben gehad op de menselijke cultuur kunnen de status van cultureel erfgoed krijgen, maar dat geldt dan niet voor de gehele soort in het algemeen. Deze vondsten worden bovendien meestal als archeologische vondsten opgenomen en behandeld volgens de richtlijnen van de Erfgoedwet.

PALEONTOLOGIE ALS ERFGOED?

Dit is een belangrijke vraag als je voor een paleontologisch project subsidie gaat aanvragen bij organisaties die deel uitmaken van de culturele sector. Paleontologie, in tegenstelling tot archeologie, is vaak niet opgenomen in hun regelingen en programma's. Het antwoord op een aanvraag klinkt dan ook vaak ongeveer zo: *"Het is een interessant en origineel onderwerp, maar helaas moet ik u mededelen dat dit niet in aanmerking kan komen voor projectsubsidie binnen onze subsidieregeling... Dit omdat het niet binnen onze subsidievereisten van de thema's van de Provinciale Onderzoeks Agenda valt.*

En ook niet omdat de subsidieregeling gericht is op mensen en de overblijfselen van oude culturen (en artefacten)." De richtlijnen van veel organisaties bieden vrij weinig speelruimte voor paleontologie tussen cultureel erfgoed en archeologie, wat de subsidiemogelijkheden voor paleontologische projecten in de culturele sector beperkt.

VOOR- EN NADELEN

Als alle paleontologische vondsten, met of zonder menselijke invloed, tot cultureel erfgoed gerekend zouden worden, en dus dezelfde erkenning zouden krijgen als archeologische vondsten, dan zou dat kunnen betekenen dat culturele en overheidsinstanties sneller bereid zijn om paleontologische projecten te steunen. Dit zou een positieve invloed hebben op de omvang en kwaliteit waarmee projecten zoals tentoonstellingen, publicaties en evenementen georganiseerd kunnen worden.

Daarnaast wijst Van der Geer erop dat het zou betekenen dat fossielen wettelijke bescherming krijgen. *"Als er bijvoorbeeld een weg aangelegd zou worden en er blijkt een teken van paleontologische waarde aanwezig te zijn, dan moet er eerst onderzoek verricht worden. Fossielen zouden dus niet weggegooid of beschadigd mogen worden."*

"Maar," waarschuwt Van der Geer meteen hierna, *"deze bescherming heeft een keerzijde met zeer grote, negatieve gevolgen. Als fossielen als cultureel erfgoed behandeld worden en onder de Erfgoedwet vallen, dan wordt het illegaal om deze van hun plek te verwijderen en te verzamelen. Volgens de Erfgoedwet is het namelijk verboden om bodemvondsten uit de grond of het water te verwijderen, en in dit scenario zou het dus niet toegestaan zijn om fossielen te verzamelen."* Dit zou catastrofale gevolgen hebben voor de paleontologische gemeenschap in Nederland. Amateurs zouden niet langer fossielen mogen zoeken. En het determineren, delen en onderzoeken van vondsten zou al helemaal een wettelijke overtreding en inname van de vondsten betekenen. Ook voor professionele paleontologen zou dit een ramp zijn. Reumer noemt Italië als voorbeeld. *"Fossielen zijn daar beschermd, maar het verzamelen gebeurt toch. Het gevolg is dat bijna alle fossielen worden verzameld en vervolgens nooit meer gezien worden, omdat de verzamelaars bang zijn hun vondsten te verliezen. Waar in Nederland leden van de WPZ en andere amateurs juist graag en met de mooiste uitkomsten hun vondsten delen, blijven deze in Italië dus eigenlijk grotendeels geheim."* Reumer merkt dan ook op dat Italiaanse paleontologen vaak moeite hebben met het verzamelen van materiaal, met uitzondering van de grootste overblijfselen die niet meegenomen kunnen worden. Dit is natuurlijk niet bevorderlijk voor het paleontologisch onderzoek.

Van der Geer heeft soortgelijke situaties in Griekenland meegemaakt. Verzamelen mag daar alleen wanneer de overheid toestemming geeft, en dat is meestal alleen aan musea en universiteiten, die de tijd en het geld vaak niet hebben om dit onderzoek uit te voeren. Ook hier komen mensen niet zomaar met een losse vondst naar het museum toe.

We zien hetzelfde buiten Europa. In Mongolië bijvoorbeeld, waar alle fossielen als beschermd cultureel erfgoed worden bestempeld met als doel het illegaal verkopen en smokkelen van Mongoolse fossielen te bestrijden (Wolberg, 1997). Maar omdat ook het zonder toestemming verzamelen van de fossielen illegaal werd, zijn het vandaag de dag voornamelijk paleontologen uit China, Zuid-Korea en de Verenigde Staten die onderzoek doen in Mongolië. De 'gewone' Mongoolse burger heeft nauwelijks kennis of interesse in de fossielen in hun land; een groot verschil met de actieve en enthousiaste paleontologische gemeenschap in Nederland (Novacek, 1996). De goedbedoelde wetgevingen in landen als Italië, Griekenland en Mongolië zorgen ervoor dat communicatie en transparantie in de plaatselijke paleontologische gemeenschappen ver te zoeken is.

"Denemarken doet het anders," zegt Klaas Post (oud-bestuurslid van de WPZ, oprichter van North Sea Fossils en voorzitter van Stichting Urker Uitgaven en Stichting Urker Erfgoed), *"Paleontologische vondsten kunnen erfgoed worden als een speciale commissie beslist dat het een voor Denemarken uniek object betreft. De vinder kan een correcte vergoeding ontvangen."*

De huidige relatie tussen Nederlandse amateurpaleontologen en professionals is zeer uniek in de wereld en deze mag volgens Post niet verloren gaan, *"We doen het in Nederland al heel goed, een voorbeeld voor de wereld. Buitenlandse wetenschappers die ik ken, zijn altijd verbaasd hoe wij hier in Nederland samenwerken."*

Post wijst er ook op dat veel Nederlandse fossielen wel al indirecte bescherming krijgen. Hij noemt als voorbeeld het Van der Lijn-reservaat in de Noordoostpolder, een geologisch beschermd gebied uit de voorlaatste ijstijd. Het is inderdaad niet ongewoon dat plaatsen waar veel fossielen worden gevonden als erfgoed of beschermd gebied worden bestempeld vanwege de geologische waarde (Crofts et al., 2020). Daarnaast worden fossielen ook in zekere mate beschermd juist doordat ze binnen de WPZ en vergelijkbare verenigingen gedeeld worden, iedereen over het bestaan geïnformeerd wordt en ze regelmatig vrijwillig worden afgestaan aan musea en professionele collecties.

NIEUW SYSTEEM?

Amkreutz vraagt zich af of er een systeem ontwikkeld kan worden waarbij fossielen wettelijke bescherming met meldplicht kunnen krijgen, zonder het enthousiasme de nek om te draaien door ze daarna van de vinders weg te nemen of de vinders zelf niet serieus te nemen. Zoals naar het voorbeeld van Denemarken, waar de Danekrae wetgeving geldt. Onder die wetgeving kunnen bijzondere fossielen een speciale status krijgen en de vinder krijgt compensatie of een afgietsel wanneer de vondst naar een museum gaat (Hille, 2003). Op deze manier kunnen verzamelaars alsnog het grootste deel van hun vondsten zelf houden, blijft de goede relatie tussen amateurs en professionals bewaard en blijven fossielenzoekers hun vondsten delen voor onderzoek en kennisoverdracht. Tegelijkertijd krijgen de fossielen met speciale status meer aandacht, wat de kans op financiële steun voor nieuwe projecten vergroot.

CONCLUSIE

Pleistocene zoogdieren speelden een belangrijke rol in het leven van onze voorouders, maar dat is, vooralsnog,

onvoldoende reden om ze als cultureel erfgoed te classificeren. Onder de huidige Erfgoedwet kunnen vondsten als bewerkt bot en ivoren beeldjes als cultureel erfgoed worden bestempeld, maar fossielen van pleistocene zoogdieren in het algemeen niet, omdat de menselijke context te gering is. Zouden deze vondsten hier wel onder vallen, dan mogen de fossielen niet zomaar meer verzameld worden. De voordelen voor de paleontologie met een erkenning als cultureel erfgoed, zouden onder de huidige Erfgoedwet niet opwegen tegen de nadelen. Het zou een einde maken aan de unieke en zeer nuttige relatie tussen amateurs en professionele paleontologen zoals die in Nederland afgelopen decennia is opgebouwd, en dat zou grote, schadelijke gevolgen hebben voor het wetenschappelijk onderzoek naar de prehistorie van Nederland. Er kan wel nagedacht worden over een ander systeem waarmee fossielen ook als cultureel erfgoed bestempeld kunnen worden, om nieuwe onderzoeksprojecten kansrijker te maken voor subsidies, de wetenschap en het publiek breder te bedienen, en de wisselwerking tussen amateurs en professionals te verstevigen. Zo heeft iedereen, van amateur tot beroepspaleontoloog en van overheid tot publiek, profijt bij het verzamelen, onderzoeken en projectmatig ontwikkelen en aanvragen van subsidies.

DANKWOORD

Er zijn veel mensen die ik wil bedanken voor hun hulp bij dit artikel. Ik wil graag Luc Amkreutz, Alexandra van der Geer, Ludo Hellemans, Roel Lauwerier, Marcel Niekus, Ilja Nieuwland, Klaas Post, Jelle Reumer en Anne Schulp bedanken, omdat ze bereid waren om door mij geïnterviewd te worden. Ik heb tijdens deze gesprekken veel geleerd en het was altijd interessant. Tevens wil ik Eric Mulder bedanken. Hoewel een interview helaas niet kon worden uitgevoerd, heeft hij mij toch goed advies gegeven en geholpen bij mijn vooronderzoek. Mijn stagebegeleiders vanuit de Reinwardt Academie, Gerdie Borghuis en Martijn de Ruijter, wil ik bedanken voor hun advies en het mede mogelijk maken van deze stage. Tot slot wil ik Nike Liscaljet bedanken, mijn stagebegeleider bij de WPZ. Zij heeft mij met elke stap van het onderzoek en schrijven geholpen. Zonder haar waren deze stage, het onderzoek en dit artikel niet mogelijk geweest.

LITERATUUR

Alpert, B.A. (2009) *The creative Ice Age brain: Cave art in the light of neuroscience*. Distributed Art Inc, New York City.

Amkreutz, L., M. Niekus, D. Schiltmans, B. Smit (2017) Meer dan bijvangst! De prehistorische archeologie van de Noordzee. *Cranium 34-1,* 36-41.

Bahn, P.G. (2012) *Cave art: A guide to the decorated Ice Age caves of Europe.* Frances Lincoln Publishers Ltd, London.

Baynes-Rock, M. (2015) *Among the bone eaters: Encounters with hyenas in Harar*. Penn State University Press, Pennsylvania.

Bowen, J., M. Bowen (2011) *The Great Barrier Reef: History, science, heritage.* Cambridge University Press, Cambridge.

Crofts, R., Gordon, J.E., Brilha, J., Gray, M., Gunn, J., Larwood, J., Santucci, V.L., Tormey, D., Worboys, G.L. (2020) *Guidelines for geoconservation in protected and conserved areas.* International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, Gland.

De Cleene, M., J. De Keersmaeker (2014) *Compendium van dieren als dragers van cultuur, hun rol in dromen, fabels, heraldiek, kunst, legenden, magie, mythologie, psychologie, religies, symboliek, taal, verhalen, volksgeloof en volksgeneeskunde. Deel 2: Vogels.* Mens & Cultuur Uitgevers N.V., Gent.

Doop, J. (2022) Adviesrapport over steun van de erfgoedsector richting paleontologische projecten voor Werkgroep Pleistocene Zoogdieren. Scriptie Reinwardt Academie, Amsterdam.

Hille, P.J. (2003) Het Eiland Fur (Denemarken). Fossielen zoeken op de kop van Jutland. *Gea 36-2,* 52-59.

Hoffecker, J.F. (2005) *A prehistory of the north: Human settlement of the higher latitudes.* Rutgers University Press, New Brunswick.

Platform Friese Rassen en Gewassen (2020) *Platform Friese rassen en gewassen,* https://www.frieserassenengewassen.nl/ (28-12-2021).

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (z.j. a) *Erfgoedwet,* https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/erfgoedwet (28-12-2021).

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (z.j. b) *Archeologie voor professionals en de Erfgoedwet*, https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/erfgoedwet/archeologie-voor-professionals-en-de-erfgoedwet (29-12-2021).

Singha, A., A. Sen (2013) *The Kaziranga National Park of India: An economic valuation.* Lap Lambert Academic Publishing, Saarbrücken.

Novacek, M. (1996) *Dinosaurs of the flaming cliffs.* Doubleday, New York City.

Skaife, C. (2019) *Ravenmaster.* Picador, Southhampton.

Stichting Zeldzame Huisdierrassen (z.j. a) *Levend Erfgoed Loont,* https://szh.nl/wp-content/uploads/2019/10/Brochure-Levent-Erfgoed-Loont.pdf (28-12-2021).

Stichting Zeldzame Huisdierrassen (z.j. b) *Rassen*, https://szh.nl/rassen (1-11-2022).

Thapar, V. (2002) *The Cult of the Tiger*. Oxford University Press India, Kolkata.

Van Steijn, N. (2005) Twee bijzondere vondsten Hoek van Holland: Das en beitel van zwijnenslagtand. *Cranium 29-2,* 60-61.

Wolberg, D. (1997) *Collecting the Natural World: Legal requirements and personal liability for collecting plants, animals, rocks, minerals and fossils.* Geoscience PR, Portland.

Summary

Archaeological remains belong to our cultural heritage, but this isn't the case for palaeontological finds. Fossils are not included in the Dutch Heritage Act, which means that they are not granted any legal protection. Some exceptions are fossils that have been designated as prehistoric art or made a significant impact on human cultural history. Most Dutch cultural grant programs follow the Dutch Heritage Act in their definition of heritage. Palaeontological projects therefore often miss out on these grants. Would it be possible and desirable to consider palaeontological remains as a form of cultural heritage (especially regarding the richness of Pleistocene fossils in the Netherlands)? The answer is sought in literary research and interviews, and comparisons are made with countries where fossils do receive heritage protection.